

Władysław Marek Kolasa

Bazy danych i czasopisma elektroniczne w szkolnym centrum informacji a kształcenie specjalistów

Rola baz danych i czasopism elektronicznych w ośrodkach informacji naukowej i bibliotekach wzrosła niebagatelnie na przestrzeni ostatnich kilku lat. W nowoczesnym centrum informacji źródła elektroniczne zyskały wysoką rangę i nie są już postrzegane jako dopełnienie form drukowanych (wariant, suplement), lecz forma samodzielna. Truizmem jest stwierdzenie, że w licznych zastosowaniach taka forma dystrybucji informacji ma istotną przewagę nad książką w tradycyjnym znaczeniu. Informacja utrzymana w bazie danych może być bowiem stale uzupełniana, aktualizowana i poprawiana, a dzięki dystrybucji w sieci Internet niemal natychmiast dostępna w zasadzie nieograniczonej liczbie użytkowników (limitowanej bodaj tylko możliwościami serwera i łączy). Prócz istotnych zalet jako medium dystrybucji informacja elektroniczna daje szereg innych możliwości, których nie dawały inne formy:

- asynchroniczny przekaz multimedialny (dźwięk, film),
- interaktywność,
- nieograniczoną możliwość łączenia źródeł i odwoływania się do pełnych tekstów dokumentów (mechanizm hiperłączy).

Cechy te sprawiają, że jest to niemal idealne narzędzie edukacyjne, w szczególności do edukacji na odległość¹. Dokumenty elektroniczne pozwalają bowiem pokonać barierę:

- miejsca (praca w domu),
- czasu (swobodny dobór pory nauki),
- nakładu (dostęp przez Internet) i
- umożliwiają indywidualizację tempa nauki,

Zalety dokumentów elektronicznych już dawno doceniono w działalności naukowej. Praktycznie każda biblioteka akademicka oferuje dostęp do własnych lub subskrybowanych baz danych i czasopism elektronicznych. Na całym świecie z rozmachem tworzone są wolnodostępne i komercyjne biblioteki elektroniczne, trwa proces digitalizacji zbiorów, opracowano standardy (w tym normy) i trwają prace rozwojowe nad doskonaleniem narzędzi

¹ Więcej informacji m. in. w czasopiśmie MEWA – http://www.okno.pw.edu.pl/mewa-new/mewa_nr_1/mewa_nr_1.php na witrynie Ośrodka Kształcenia na Odległość Politechniki Warszawskiej – <http://www.okno.pw.edu.pl/>

dystrybucji i autoryzacji². Czasopisma elektroniczne zostały już zrównane rangą z pismami drukowanymi, zaś też ostatnie aby istnieć w obiegu naukowym muszą oferować wersję elektroniczną³.

W bibliotekach szkolnych i szkolnych centrach informacji proces ów, jakkolwiek nieco opóźniony, nabiera w ostatnich latach coraz większego tempa. Przyczyniają się do tego coraz liczniejsze dostępne w Internecie bezpłatne edukacyjne bazy danych i dostęp do pełnych tekstów popularnych czasopism.

Wskazana sytuacja jest wyzwaniem dla ośrodków kształcenia specjalistów informacji naukowej i bibliotekarzy. Stawia przed nimi wyzwanie przygotowania kadr do sprawnego wykorzystywania informacji elektronicznej. Jest to jednak zadanie niełatwe z kilku powodów:

- zasadniczo brak polskojęzycznej literatury na ten temat,
- zmiany następują bardzo szybko,
- wykładowca winien dysponować równoległą wiedzą z zakresu informacji naukowej i informatyki,
- zajęcia wymagają pracy w małych grupach laboratoryjnych w odpowiednio wyposażonej pracowni komputerowej.

Pomimo wskazanych trudności tematyka baz danych i czasopism elektronicznych zajmuje ważne miejsce w programie studiów realizowanych w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Akademii Pedagogicznej w Krakowie. Wskazane treści realizowane są w ramach trzech kursów „Technologii informacyjnej” (1. Systemy informacyjno-wyszukiwacze, 2. Bazy danych, 3. Internet), „Automatyzacji bibliotek” oraz przedmiotów fakultatywnych (w tym specjalizacji) i seminariów. Najszerzej jednak tytułowa problematyka realizowana jest w ramach drugiego kursu TI w piątym semestrze studiów dziennych – niżej zostanie przedstawiony ramowy zarys problemów i treści realizowanych w ramach wykładów i laboratorium. Omawiane treści w formie skróconej są także dostępne na specjalnym portalu edukacyjnym, gdzie dostępna jest literatura przedmiotu (głównie dokumenty elektroniczne), materiały uzupełniające oraz bramki wejściowe do baz danych i sieci dystrybucji⁴

² Zob. m. in. Rohleder R.: Koncepcje tworzenia elektronicznych bibliotek wirtualnych : od biblioteki tradycyjnej do cyfrowej. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb2/rohleder.php> [EBIB, materiały konferencyjne]

³ Por. m. in. Piotrowska E., Zając R.: Czasopisma elektroniczne w bibliotekach naukowych. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/36/piotrowska.php> [EBIB 2002, nr 7]

⁴ Technologia informacyjna. Bazy danych (IINiB AP. Sylabus 2003/2004). Oprac. W. M. Kolasa – <http://www.wsp.krakow.pl/~wmkolasa/bazy/>

W ramach wykładu realizowanych jest siedem dużych bloków tematycznych, gdzie studenci zapoznają się z terminologią, metodami i technikami dostępu oraz poznają największe światowe i polskie serwisy i dystrybutorów.

1. Tok wykładów otwiera „Wprowadzenie”, gdzie omówiono **elementy teorii** (podstawowe pojęcia, definicje, typologię baz danych, mechanizmy wyszukiwawcze) oraz zamieszczono odpowiednią literaturę uzupełniającą. Dobór tak określonej problematyki ma na celu zaznajomienie przyszłego specjalisty informacji naukowej z siatką niezbędną pojęć z zakresu technologii bazodanowej na poziomie użytkownika, by mógł on sprawnie wykorzystywać dostępne źródła. Wśród tematów znalazły się więc następujące problemy:

1.1 Definicje

1.2 Kluczowe pojęcia

1.3 Typologia baz danych (wybrane podziały)

1.4 Ważniejsze systemy zarządzania bazą danych

1.5 Mechanizmy wyszukiwawcze

1.6. Typ danych

Warto podkreślić, że sprawą wielce kłopotliwą jest dobór odpowiedniej literatury, gdyż wśród istniejących źródeł bezwzględnie dominuje ujęcie stricte informatyczne, te zaś nie jest ani odpowiednie, ani konieczne dla pracownika informacji naukowej. Przykładem takiego ujęcia są portale poświęcone bazom danych, np. Bazy danych [Tigra-Systems]⁵, indywidualne strony tematyczne⁶, liczne teksty wykładów uniwersyteckich (np. UW)⁷, politechnicznych (PW, AGH)⁸ czy tematyczne podstrony dużych portali (np. Google)⁹. Student informacji naukowej (najczęściej humanista) takiej wiedzy ani nie potrzebuje, ani nie jest przygotowany do jej przyswojenia. Należy więc polecić inną literaturę. Z braku lepszych rozwiązań pozostają tylko wybrane notki z encyklopedii¹⁰.

⁵ <http://db.tigra-system.pl/>

⁶ Np. <http://hakman.webpark.pl/bazydanych/bazydanych.htm>

⁷ Budzyński R.: Wprowadzenie do technologii baz danych [wykład akademicki UW]. - <http://bobo.fuw.edu.pl/DB/>

⁸ Traczyk T.: BSSI - Bazy danych i systemy informacyjne [wykład akademicki PW]. - Tryb dostępu: <http://www.ia.pw.edu.pl/~ttraczyk/bssi/bssi.html>; Chwastek R.: Bazy danych [wykład akademicki AGH]. - Tryb dostępu: <http://galaxy.uci.agh.edu.pl/~chwastek/lectures/db/dbspis.html>

⁹ Google Directory. Computers > Software > Databases. - <http://directory.google.com/Top/Computers/Software/Databases/>; Google Directory. Computers > Computers Science > Database Theory. - http://directory.google.com/Top/Computers/Computer_Science/Database_Theory/

¹⁰ Np. hasło "Baza danych" ze Słownika encyklopedycznego informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych. Oprac. B. Bojar. Warszawa 2002, s. 27-28; „baza danych” – hasło z Nowej encyklopedii powszechnej PWN. - http://encyklopedia.pwn.pl/6376_1.html; wybrane artykuły z Wielkiej internetowej

Dla właściwego zrozumienia tytułowej problematyki studenci zapoznają się w ramach wykładów także z historią tworzenia i udostępniania baz danych na świecie i w kraju (**Bazy w rozwoju historycznym**) oraz z ważniejszymi **Systemami udostępniania sieciowego** (generacje systemów uniwersalnych i firmowych, medium dystrybucji oraz metody kontroli dostępu). Ten blok programowy jest obudowany bogatą literaturą przedmiotu¹¹.

**

2–3. Kolejne dwie jednostki poświęcone są prezentacji **największych światowych baz danych**, zgrupowanych wg producentów i dystrybutorów. Z wielu względów ten blok tematyczny można uznać za kluczowy z punktu widzenia specjalisty informacji naukowej, gdyż w największych światowych serwisach stosowane są najnowocześniejsze techniki i narzędzia. A więc zarówno rozbudowane mechanizmy wyszukiwawcze (indeksy, hiperłącza, wyszukiwanie swobodne, tezaurus), często specjalny język zapytań, powiązania rekordów z pełnym tekstem oraz bazami cytowań. Nadto wszelkie typy informacji, opis bibliograficzny, abstrakty, różne klasyfikacje np. grafika, multimedia); możliwość wykonywania różnorodnych operacji na wynikach wyszukiwań: wyświetlanie, wydruki, zapis w formatach wymiennych, wysyłka e-mail czy eksport do menadżerów cytowań (np. EndNote, ProCitation i in.). Duże serwisy oprócz prostego dostępu do baz dość często umożliwiają także jednocześnie przeszukiwanie wielu baz w jednolitym interfejsie.

Poznając duże międzynarodowe bazy danych student niejako osobiście doświadcza pouczającego faktu, że bazy mogą występować w wielu wariantach; często ta sama baza udostępniana jest:

- na różnym medium (Internet, intranet, CD/DVD-ROM);
- w różnych wariantach pod względem zawartości (wersja pełna, edukacyjna);
- w różnych wariantach pod względem zasięgu (np. za okres...);

encyklopedii multimedialnej WIEM: <http://wiem.onet.pl/> czy wybrane artykuły z Wikipedii [wersja pol.]: <http://pl.wikipedia.org/wiki/>

¹¹ Pindlowa W.: Zastosowanie techniki w informacji naukowej // W: Informacja naukowa w Polsce / pod red. E. Ścibora. - Olsztyn, 1998. - S. 171-195; Nahotko M., Szczęch W.: Mikrokomputer w bibliotece. - Warszawa, 1990, s. 57-63; Judge A.: A Meeting-related Information Exchange Facility. - Tryb dostępu: <http://laetusinpraesens.org/docs70s/78ccenve.php>; Jacquesson A.: Automatyzacja bibliotek : zarys historyczny, strategię, perspektywy. - Warszawa, 1999. - S. 39-43; Koziara A.: Efektywne wykorzystanie potencjału baz danych rozpowszechnianych na nośnikach optycznych // W: Elektroniczna biblioteka dzisiaj. - Katowice, 2000. - S. 27-40. - Toż, tryb dostępu: <http://www.bg.us.edu.pl/archiwum/referaty/koziara/artikul.htm>; Piotrowicz G.: Sieciowe systemy informacyjne we współczesnej bibliotece uczelnianej – na przykładzie Biblioteki Politechniki Wrocławskiej // Multimedialne i Sieciowe Systemy Informacyjne. - Wrocław, 2000. - Tryb dostępu: <http://www.zsi.pwr.wroc.pl/missi2000/referat29.htm> i in.

- obsługiwana przez różne platformy, interfejsy (dobrym przykładem są bazy Inspec¹² i Medline¹³, z których można korzystać w kilkudziesięciu wariantach);

Pozostaje jeszcze jeden aspekt szczegółowego zapoznania się największymi światowymi bazami danych: w zasadzie dla każdej dziedziny wiedzy istnieje co najwyżej kilka liczących się baz danych (inne mają znaczenie drugorzędne). Łatwo wskazać, że dla chemii jest to "Chemical Abstracts", medycyny – Medline, inżynierii – Inspec i Compendex itd. W trakcie wykładów studenci poznają ok. 60 baz, co stwarza już dobre podstawy efektywnego doboru tych źródeł.

Warto podkreślić, że od kilku lat praktycznie wszystkie liczące się serwisy świadczą dostęp do baz przez Internet. Jest to niebywale ważne dla dydaktyki, gdyż bez ponoszenia żadnych kosztów można korzystać prawie z każdej bazy (serwisy komercyjne zwykle udostępniają dostęp edukacyjny lub demo)¹⁴ i bogatej literatury metodycznej (najczęściej w języku angielskim)¹⁵.

Nieco kłopotów sprawia reprezentatywny dobór dystrybutorów. Warto podkreślić, że w branży tej postępuje ciągła konsolidacja, wskutek czego ich liczba jest ograniczona. Obserwacja trendów światowych i polskiego rynku informacji skłoniła wprawdzie do pewnej selekcji najważniejszych, ale udało się wybrać siedem największych sieci dystrybucji:

- ISI (Institute for Scientific Information)
- Dialog, a Thomson Company
- CSA Cambridge Scientific Abstract
- CAS Chemical Abstract Service
- Ovid Technologies [w 2001 r. nastąpiła fuzja z SilverPlatter]
- EBSCO Publishing
- STN International
- ponadto 11 mniejszych (np. National Library of Medicine, VINTI Vserossiisky Institut Nauchnoi i Tekhnicheskoi Informatsii, HW Wilson Company, Micromedex, Bowker) oraz 15 średniej wielkości

¹² M. in. platformy: Web of Knowledge (ISI), Axiom®, *Xplore*® (IEE), Engineering Village 2 (IEE), OvidNet (w Polsce na UW), IRIS CD WEB WARE (w Polsce na Politechnice Wrocławskiej).

¹³ Szerszy opis zob. m. in. Przewodnik po bazie Medline i innych medycznych bazach danych [Esculap]: http://www.esculap.pl/medline_guide/; Kosiaty J.: Medline i inne bazy medyczne w sieci internet. - Tryb dostępu: http://www.ptkardio.pl/kardio/wydania/kp98/idl_98_6.html i in.

¹⁴ Wykazy bezpłatnych bramek zebrano na stronach sylabusa: <http://www.wsp.krakow.pl/~wmkolasa/bazy/>

¹⁵ Niektóre bazy dysponują również wcale bogatą polskojęzyczną literaturą, przykładem jest np. baza Medline: Przewodnik po bazie Medline i innych medycznych bazach danych [Esculap]: http://www.esculap.pl/medline_guide/; Kosiaty J.: Medline i inne bazy medyczne w sieci internet: http://www.ptkardio.pl/kardio/wydania/kp98/idl_98_6.html i in.

serwisów specjalistycznych, głównie bezpłatnych (np. bazy: FAOSTAT, ERIC, MATH, AGRIS, GeoRef, PASCAL i in.)

4. Kolejną grupą prezentowanych w toku wykładu źródeł są **bazy bibliograficzne i biblioteczne**. W grupie tej omówiono serwisy i sieci biblioteczne o zasięgu światowym, szczególnie serwis OCLC Online Computer Library Center, narodowe katalogi centralne, światowe indeksy OPAC i stron bibliotek oraz indeksy bibliotek narodowych i bramki Z39.50. Z polskiego punktu widzenia ważna jest także szersza znajomość dwu sieci europejskich: niemieckiej GBV Gemeinsamer Bibliotheksverbund - Open Library Network oraz portalu bibliotek europejskich – Gabriel Gateway to Europe's National Libraries, gdzie znajdują się aktualne spisy najważniejszych źródeł bibliograficznych całego kontynentu. Więcej uwagi poświęcono polskim serwisom bibliotecznym, wyczerpująco omówiono: EBIB, inne serwisy (Infobibnet, Biblioteka Pedagogiczna, Bibliotekarz szkolny), Informator o bibliotekach w Polsce (BN), serwis KaRo i katalog NUKat.

5. Odrębną jednostkę dydaktyczną tworzą zagadnienia logistyczne i organizacyjne. W piątej części wykładu omówiono kolejno: **Serwisy i bazy informacji o bazach danych**, zarówno bazy danych „o bazach danych”, jak i duże spisy tematyczne (zagraniczne i krajowe)¹⁶. Ta jednostka może stanowić dobry punkt wyjścia dla każdego specjalisty informacji naukowej, który pragnie szukać metainformacji, a więc informacji z jakich baz i listingów skorzystać. Z praktycznego punktu widzenia najprostszą drogą do rozpoczęcia poszukiwań są spisy baz na witrynach odpowiednich bibliotek naukowych. Na stronach sylabusa dokonano odpowiedniego ich wyboru i systematyzacji. Spośród listingów krajowych na szczególną uwagę zasługują następujące serwisy zestawiające bazy danych:

Spisy uniwersalne¹⁷:

- Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu. Bazy danych
- Biblioteka Jagiellońska. Bazy danych (aut. E. Bakowska)
- Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu. Bazy danych.
- Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu. Bazy danych na CD w polskich bibliotekach

¹⁶ Wśród zagranicznych warto zwrócić uwagę na: Dialog. DataStar (288 baz), CSA Cambridge Scientific Abstract (ok. 70), Ovid i SilverPlatter (240+90), STN (105), OCLC (76), ISI (kilkanaście) oraz witryny dużych bibliotek akademickich, np. Washington University Libraries – adresy internetowe zob. sylabus pkt 5.1, cz. 2, Wybrane spisy zagraniczne w serwisach online: <http://www.wsp.krakow.pl/~wmkolasa/bazy/501.html>

¹⁷ Adresy internetowe zob. sylabus pkt 5.1, cz. 3, Wybrane polskie spisy uniwersalne: <http://www.wsp.krakow.pl/~wmkolasa/bazy/501.html>

Spisy dziedzinowe¹⁸:

- Medycyna:
 - Bazy danych. Collegium Medicum UJ
 - Medyczne bazy danych [AM Warszawa]
 - Bazy on-line [AM Poznań]
 - Medycyna w Internecie [IMW]
 - Przewodnik po bazie Medline i innych medycznych bazach danych [Esculap]
 - Zastosowanie sieci Intrenet w kardiologii : praktyczny przewodnik dla lekarzy / red. M. Tendera // Kardiologia Polska. - T 49 (listopad 1998), suplement III (toż także w wersji on-line)
- Ekonomia:
 - Bazy danych. Biblioteka Główna Akademii Ekonomicznej w Krakowie
- Nauki o ziemi:
 - Bazy danych. Centralna Biblioteka Geografii i Ochrony Środowiska
- Rolnictwo:
 - Bazy danych. Centralna Biblioteka Rolnicza
- Technika, inżynieria, nauki ścisłe:
 - Bazy danych. Biblioteka Politechniki Śląskiej,
 - Bazy danych. Biblioteka Główna i Ośrodek Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej,
 - Bazy danych. Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej,
- Pedagogika, Psychologia:
 - Piotrowska E., Zając R.: Edukacyjne bazy danych w Internecie // Konspekt. - Nr 9 (zima 2001/2002) [toż w wersji on-line),
 - Edukacja. Oddział Informacji. BG Akademii Pedagogicznej w Krakowie,
 - Psychologia. Oddział Informacji. BG Akademii Pedagogicznej w Krakowie.

W dalszej części piątego bloku tematycznego szczegółowo zaprezentowano **Polskie sieci dystrybucji danych** i ich usługi (Biblioteka Wirtualna ICM UW, Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe, Środowiskowy System Udostępniania Baz Danych [Wrocław] i Krajowe Konsorcjum Chemical Abstracts, nie istniejące już Konsorcjum CDROMWAN i

¹⁸ Adresy internetowe zob. sylabus pkt 5.1, cz. 4, Wybrane polskie spisy specjalistyczne: <http://www.wsp.krakow.pl/~wmkolasa/bazy/501.html>

Konsorcjum Bibliotek Górnośląskich) oraz grupę zagadnień organizacyjno–prawnych obejmujących m. in. problematykę: **providerów, dystrybucji, licencji oraz innych aspektów prawnych korzystania z baz danych.**

6. Odrębnie omówiono wybrane bazy polskie. Ze względów logicznych podzielono je na trzy grupy: **Bazy bibliograficzne BN**, gdzie znalazła się szczegółowa informacja na temat 20 kluczowych dla polskiego użytkownika baz udostępnianych przez BN (w tym poszczególne człony bibliografii narodowej) oraz **Wybrane polskie bazy naukowe (bibliograficzne)**. Materiał w tej grupie obejmuje: omówienie największych krajowych listingów baz danych oraz prezentację największych baz i systemów krajowych. W grupie tej znalazły się m. in.:

- Polska Bibliografia Lekarska
- BAZTECH
- Baza ART
- Polska Literatura Humanistyczna (ARTON)
- Polish Scientific Journals Contents
- Baza Pedagog (Opole)
- Bazy patentów [Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej]
- Bazy norm [Polski Komitet Normalizacyjny]
- Bibliografia Geografii Polskiej
- Bibliografia Geologiczna Polski
- Polska Bibliografia Literacka
- Bibliografia BAR (IBL)
- Baza Sport (Poznań)
- Internetowy System Informacji Prawnej (Kancelaria Sejmu RP)
- Bazy danych archiwów państwowych (Sezam, IZA, Pradziad)

Wykaz jest wprawdzie daleki od kompletności (ujmuje tylko bazy największe), ale w połączeniu ze wspomnianymi w piątej części wykładu polskimi listingami krajowych baz danych może służyć jako względnie kompletny przewodnik po krajowych zasobach.

Nieco inaczej omówiono polskie bazy faktograficzne. Nie wchodząc w spory definicyjne¹⁹, wspomniana kategoria baz jest trudna do kategoryzacji i obejmuje różnorodne

¹⁹ Por. np. Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych. Oprac. B. Bojar. Warszawa 2002, s. 27-28.

zbiory selektywnej informacji. Baz, które można wliczyć do tej kategorii, jest obecnie w Internecie niezliczona ilość: od baz adresowych począwszy, na słownikach internetowych skończywszy. Wobec takiego rozproszenia przedstawiono tylko tytułem przykładu wybrane polskie bazy:

- krajowy system baz naukowych Ośrodka Przetwarzania Informacji (Projekty badawcze finansowane przez MNiI , Badania naukowe "SYNABA", Rozprawy doktorskie i habilitacyjne, Instytucje naukowe, Instytucje decyzyjne i doradcze w sferze nauki, Społeczny ruch naukowy, Ludzie nauki, Uczeń polscy za granicą, Baza danych o konferencjach, targach i wystawach),
- system WAIS w krakowskiej sieci CYFRONET (jako przykład baz z tekstowym interfejsem);
- inne charakterystyczne przykłady; szczególnie pouczające jest zapoznanie się z bazami²⁰:
 - RCSB. Struktury przestrzenne białek i kwasów nukleinowych,
 - interEDEN [baza roślin Ogrodu Botanicznego UW],
 - Pilot.pl - Mapa Polski [1:1 890 000],
 - Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995,
 - Słowniki Onet,
 - duże polskie bazy teleadresowe (Polskie Książki Telefoniczne, Teleadreson, i Panorama Firm)

7. Ostatni siódmy blok tematyczny poświęcono w całości **czasopismom elektronicznym (ang. e-journals)**. Ich usytuowanie w obrębie „baz danych” jest uzasadnione wieloma względami:

- dzięki mechanizmom hiperłączy czasopisma elektroniczne są naturalnym przedłużeniem większości bibliograficznych baz danych, umożliwiającym udostępnianie pełnego tekstu;
- czasopisma elektroniczne w znakomitej większości są udostępniane w specjalnych systemach bazodanowych przez wyspecjalizowane konsorcja (jak bazy danych);

Problematyka e-journals nabiera w ostatnich latach coraz większego znaczenia, gdyż z punktu widzenia użytkownika i bibliotekarza są: tańszą alternatywą dla czasopism drukowych, bez zwłoki czasowej docierają do użytkownika, są dostępne łatwo dostępne, w

²⁰ Adresy internetowe zob. sylabus pkt 6.3, Wybrane polskie bazy faktograficzne:
<http://www.wsp.krakow.pl/~wmkolasa/bazy/603.html>

praktyce nie istnieje limit równoczesnego użytkowania, dają dodatkowe możliwości (np. tekst w kilku wersjach językowych do wyboru, możliwość przeszukiwania tekstu, łatwość kopiowania i cytowania). Cechy te spowodowały, że wiele bibliotek akademickich radykalnie zwiększyło ofertę bez wzrostu wydatków na prenumeraty. Dodatkowym argumentem przemawiającym na korzyść tej formy czasopism, jest chwalebny fakt, że liczne tytuły udostępniają tekst elektroniczny bezpłatnie, zarówno za granicą (zob. spis Directory of Open Access Journals)²¹, jak i w kraju (zob. np. spis OIN AP)²².

W toku wykładów przedstawiono kluczowe pojęcia związane z czasopismami elektronicznymi:

7.1 Problemy definicyjne

7.2 Geneza

7.3 Zalety i wady

7.4 Konsorcja

7.5 Formaty tekstu

7.6 Gromadzenie

7.7 Opracowanie

7.8 Archiwizowanie

7.9 Katalogowanie i udostępnianie

Najwięcej miejsca zajęły charakterystyka konsorcjów. Jest to problem o tyle ważny, że na światowym rynku daje się zauważyć silny trend konsolidacyjny w tej branży, który znajduje pełne odzwierciedlenie na polskim rynku. Bez większych problemów można wskazać liderów.

- Elsevier Science [Science Direct]
- Proquest
- EBSCO
- Kluwer
- SwetsWise
- SpringerLink

Jak łatwo zauważyć brak w tym zestawieniu polskiego dystrybutora. Jest to poważna bolączka krajowego systemu dystrybucji danych, który wciąż jest w powijakach. Dotychczasowy dostęp do krajowych periodyków przez serwery wydawców lub dostęp przez pośredników zagranicznych należy jednak uznać za przejściowy, w oczekiwaniu na budowę

²¹ <http://www.doaj.org/>

²² <http://www.wsp.krakow.pl/biblio/oin/czasopisma.html#friko>

profesjonalnego systemu krajowego (załączki takiego systemu można już obserwować np. na serwerze ICM (Polska Biblioteka Wirtualna Nauk Przyrodniczych)²³. Pocieszające jest jednak, że problematyka czasopism elektronicznych ma jednak wcale bogatą polskojęzyczną literaturę, by tylko wspomnieć publikacje: M. Stepowicza, Ł. Maciejewskiej, E. Piotrowskiej i R. Zając czy M. Janowskiej²⁴, a nad ich rozwojem w kraju zajęła się specjalna komisja SBP (Komicja Wydawnictw Elektronicznych)²⁵.

Zaprezentowane w skrócie zagadnienia programowe, które tworzą trzon nowoczesnego warsztatu informacyjnego, znalazły już zastosowanie w bibliotekach akademickich. Z roku na rok, coraz więcej informacji ukazuje się wyłącznie w wersji elektronicznej i jest udostępnianych w sieci Internet, przybywa źródeł (w tym bezpłatnych), baz danych i czasopism i książek elektronicznych. Ich wykorzystanie w bibliotekach i szkolnych centrach informacji jest prostą konsekwencją wkraczania do społeczeństwa informacyjnego.

²³ <http://przyrbwn.icm.edu.pl/>

²⁴ Maciejewska Ł.: Czasopisma elektroniczne a konsorcja. Refleksje administratora serwisu e-czasopism. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/36/maciejewska.php> [EBIB 2002, nr 7], Piotrowska E., Zając R.: Czasopisma elektroniczne w bibliotekach naukowych. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/36/piotrowska.php> [EBIB 2002, nr 7], Stepowicz M.: Czasopisma w Internecie. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/arc/e002-07.html> [EBIB. Nr 2 (1999)]; Nahotko M.: Metadane dla czasopism elektronicznych. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/19/nahotko.html> [EBIB 2001, nr 1]; Maciejewska Ł., Urbańczyk B.: Promocja i wykorzystanie czasopism elektronicznych. Z doświadczeń Biblioteki Głównej Politechniki Wrocławskiej. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/19/maciejewska.html> [EBIB 2001, nr 1]; Janowska M.: Gromadzenie publikacji elektronicznych - o czym należy pamiętać?. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/19/janowska.html> [EBIB 2001, nr 1]; Stępiak J.: Konsorcjum Elsevier - sposób na dostęp do czasopism elektronicznych. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/34/stepniak.php>; Dudzińska E.: Współpraca bibliotek naukowych w zakresie dostępu do czasopism elektronicznych i baz danych // W: Problemy funkcjonowania bibliotek uniwersyteckich na przełomie wieków [EBIB. Materiały konferencyjne]. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/bguwm/dudzinska.html>

²⁵ <http://ebib.oss.wroc.pl/sbp/komwydel.htm>

Literatura:

- Rohleder R.: Koncepcje tworzenia elektronicznych bibliotek wirtualnych : od biblioteki tradycyjnej do cyfrowej. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb2/rohleder.php> [EBIB, materiały konferencyjne]
- Piotrowska E., Zając R.: Czasopisma elektroniczne w bibliotekach naukowych. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/36/piotrowska.php> [EBIB 2002, nr 7]
- Budzyński R.: Wprowadzenie do technologii baz danych [wykład akademicki UW]. - <http://bobo.fuw.edu.pl/DB/>
- Traczyk T.: BSSI - Bazy danych i systemy informacyjne [wykład akademicki PW]. - Tryb dostępu: <http://www.ia.pw.edu.pl/~ttraczyk/bssi/bssi.html>; Chwastek R.: Bazy danych [wykład akademicki AGH]. - Tryb dostępu: <http://galaxy.uci.agh.edu.pl/~chwastek/lectures/db/dbspis.html>
- Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych. Oprac. B. Bojar. Warszawa 2002, s. 27-28
- Pindłowa W.: Zastosowanie techniki w informacji naukowej // W: Informacja naukowa w Polsce / pod red. E. Ścibora. - Olsztyn, 1998. - S. 171-195
- Nahotko M., Szczęch W.: Mikrokomputer w bibliotece. - Warszawa, 1990, s. 57-63
- Judge A.: A Meeting-related Information Exchange Facility. - Tryb dostępu: <http://laetusinpraesens.org/docs70s/78ccenve.php>
- Jacquesson A.: Automatyzacja bibliotek : zarys historyczny, strategię, perspektywy. - Warszawa, 1999. - S. 39-43
- Kozłara A.: Efektywne wykorzystanie potencjału baz danych rozpowszechnianych na nośnikach optycznych // W: Elektroniczna biblioteka dzisiaj. - Katowice, 2000. - S. 27-40
- Piotrowicz G.: Sieciowe systemy informacyjne we współczesnej bibliotece uczelnianej – na przykładzie Biblioteki Politechniki Wrocławskiej // Multimedialne i Sieciowe Systemy Informacyjne. - Wrocław, 2000. - Tryb dostępu: <http://www.zsi.pwr.wroc.pl/missi2000/referat29.htm> i in.
- Kosiaty J.: Medline i inne bazy medyczne w sieci internet. - Tryb dostępu: http://www.ptkardio.pl/kardio/wydania/kp98/idl_98_6.html i in.
- Maciejewska Ł.: Czasopisma elektroniczne a konsorcja. Refleksje administratora serwisu e-czasopism. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/36/maciejewska.php> [EBIB 2002, nr 7]
- Piotrowska E., Zając R.: Czasopisma elektroniczne w bibliotekach naukowych. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/36/piotrowska.php> [EBIB 2002, nr 7]
- Stepowicz M.: Czasopisma w Internecie. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/arc/e002-07.html> [EBIB. Nr 2 (1999)]
- Nahotko M.: Metadane dla czasopism elektronicznych. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/19/nahotko.html> [EBIB 2001, nr 1]
- Maciejewska Ł., Urbańczyk B.: Promocja i wykorzystanie czasopism elektronicznych. Z doświadczeń Biblioteki Głównej Politechniki Wrocławskiej. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/19/maciejewska.html> [EBIB 2001, nr 1]
- Janowska M.: Gromadzenie publikacji elektronicznych - o czym należy pamiętać?. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/19/janowska.html> [EBIB 2001, nr 1]
- Stępiak J.: Konsorcjum Elsevier - sposób na dostęp do czasopism elektronicznych. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/34/stepniak.php>
- Dudzińska E.: Współpraca bibliotek naukowych w zakresie dostępu do czasopism elektronicznych i baz danych // W: Problemy funkcjonowania bibliotek uniwersyteckich na przełomie wieków [EBIB. Materiały konferencyjne]. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/bguwm/dudzinska.html>